

RINDI

Nr 1 · 1985

RINDI

TIDSKRIFT FÖR GOTLÄNSK BOTANIK

Årgång 5 1985 Nr 1

Utgiven av Gotlands Botaniska Förening

Redaktör: Stig Högström, Neptungatan 21, 621 41 Visby

Redaktion: Gösta Fåhraeus, Skär, Fårö, 620 35 Fårösund
Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
Bengt Sturevik, Rute, 620 34 Lärbro

Tidskriften erhålls antingen genom medlemsskap i GBF (35 kr/år) eller genom prenumeration (35 kr/år). Familjemedlemsskap kostar 15 kr/år. Föreningens postgiro är 68 36 66-2. Adressen är Box 1339, 621 24 Visby.

GOTLANDS BOTANISKA FÖRENING

är en sammanslutning av botaniskt intresserade personer. Föreningens ändamål är att utgöra forum för utbyte av erfarenheter och ökade kunskaper inom botanikens olika grenar, att utforska och att verka för skydd och vård av Gotlands flora. Sitt ändamål söker föreningen förverkliga bl a genom sammankomster, kurser och exkursioner.

Ordförande Bo Hammar, Line gård, Hörsne, 620 24 Dalhem
tel 0498-370 97

Vice ordförande Gun Ingmansson, Bangårdsgatan 10, 621 45 Visby
tel 0498-713 43

Sekreterare Ingrid Engquist, Stenkyrka, 620 33 Tingstäde
tel 0498-720 88

Kassör Bengt Larsson, Lummelundsv P1 4875, 621 41 Visby
tel 0498-782 18

Övriga Bo Göran Johansson, Levide, Vall, 621 93 Visby
tel 0498-662 04

Alf Larsson, Lotharg 22, 621 58 Visby
tel 0498-794 55

Adressändringar anmäls till kassören.

Omslagsbild: Kärrnycklar *Orchis laxiflora*

Foto: Bo Hammar

LINNÉ I RUTE

Bengt Sturevik

Rute kyrka och prästgård med den numera rivna gårdsporten.
Lavering av C.G. Hilfelinq 1800. Kunqliqa Biblioteket.

När Carl von Linné söndagen den 28 maj 1741 red in genom den medeltida gårdsporten till Rute prästgård var det ingen stilla söndagsfrid han mötte. I sin idylliska skildring av Hau gård - där han föregående natt hade övernattat - skriver han: "Här sannades det bekanta rimmet: en åtta kos bonde, som haver en häst, bor långt upp i skogen och fri för mång gäst, han mår allra bäst." Om detta kunde sägas om bonden vid Hau, var ingalunda så fallet för prästen i Rute. Här var gårdsplanen full av besökares hästar och vagnar.

I den tryckta reseberättelsen skriver Linné kortfattat att ansamlingen berodde på att "Theologi(i), som ditsamlats, efter slutad gudstjänst, hade en undersökning i kyrkan, om något som dem angick". I den dagbok som ligger till grund för den år 1745 utgivna reseberättelsen har Linné skildrat den här händelsen betydligt mer utförligt. Dagboken, som förvaras hos Linnean Society i London, har genom Bertil Gullanders bok "Linné på Gotland" (1971) blivit tillgänglig för en större allmänhet. Den dikterades av Linné efter varje dagsetapp och fördes av den av de unga medresenärerna som för tillfället tjänstgjorde som sekreterare vid kvällsgenomgången. Här möter vi en omedelbar och oretuscherad bild av resans upplevelser och händelser - något som den tryckta berättelsens i många stycken sakligare och torrare skildring sak-

nar. På många ställen framkommer i dagboken en kritisk syn på myndigheters agerande; dessutom framställs präster och andra offentliga personer, som sällskapet mötte, inte alltid i en välvillig dager. Man kan förstå att Linné, med tanke på sitt offentliga uppdrag, iakttog en betydande självcensur vid redigeringen av den tryckta reseberättelsen. Ett gott exempel på dagbokens friska och mer livfulla berättarstil är just besöket i Rute.

En gotländsk inkquisition

Från den korta notisen om prästerskapets möte "om något som dem angick" finner vi i dagboken en detaljrik och kritisk men också humoristisk skildring av det som Linné ironiskt beskriver som en gotländsk inkquisition. I följande citat har jag inom parentes satt ut översättning av latinska vändningar till svenska.

"Vi anlände till kyrkan kl. 11 just då gudstjänsten var slutad och och inkquisitionen skulle begynnas, vartill prosten i Roma var ankommen såsom praeses, pastor i Stenkyrka såsom assessor utom pastor loci (ortens kyrkoherde) och åtskilliga andra, ty casus (fallet) existerat, att denne pastor nyss tillträtt pastoratet, som i några år varit ledigt, emedan dispyt hade varit emellan församlingen och vederbörande de futuro pastori (den tillträdande kyrkoherden). Emedlertid hade vice pastor, av Consistorio (domkapitlet) förordnad, sub interrogno (under vakansen), uppburit pastoralia (inkomsterna från prästgårdsjordbruk och tionde), varom församlingen nu efterfrågades att denna pastor vicarius därför räknung göra skulle. Äro alltså pastoralia icke allenast praemium laboris (lön för arbetet) utan något mera. Detta katekesmi-förhör eller gotländska inkquisition varade inemot kl. 4 efter middagen, an sic deceat (är detta passande)? Är detta gudstjänst?"

De personer som omnäms är Mårten Berthelsson i Roma, Laurentius Nicolai Judichaerus i Stenkyrka samt Matthias Köhler och Nils Lutteman, tillträdande respektive avgående präst i Rute.

I domkapitlets samtida protokoll finner man ytterligare en källa till denna händelse; av denna framgår bl a att utredningen fortsatte nästa dag och vi får även veta mer om bakgrunden och vad som blev resultatet av utredningen.

Nils Lutteman hade sedan 1737 vikarierat på den vakanta Rute-tjänsten, men den 1 maj 1741 hade superintendenten Jöran Wallin installerat en ordinarie kyrkoherde Matthias Köhler. Lutteman fick under sitt vikariat uppbära och disponera prästgårds- och tiondeinkomsterna, men skulle vid vakansens slut redovisa inkomsterna och endast få behålla en del som lön. Nu visade det sig, vid den av Linné skildrade undersökningen, att Nils Lutteman på ett oriktigt sätt "affört" 91: 18 2/3 Daler Smt ur räkenskaperna och dessutom inte upp-tagit 100:23 2/3 Daler Smt vilka "han wid undersökningen blifwit af församlingarne öfvertygad om, och då i theras närvaro widgåt, sig haf(wa) upburit, men förgätit att wederbörlig. beräkna". Vid ett senare möte i Visby den 8 juli 1741 försvarar sig Lutteman med att han "förmärkt sig af hastighet och många emellan kommande Embetsysslor och hinder, hafwa något förgätit", men att han nu är villig att deponera 200 Daler Smt som "en eller annan god wän agtar giöra honom förstärkning".

Slutet på hela historien blev att Lutteman p g a oegentligheterna i räkenskaperna i stället för ett tidigare föreslaget arvode på 250 Daler, nu endast får 200 Daler, just den summa som han hade deponerat. Överskottet av prästgårdsinkomsterna skulle tillfalla den tillträdande kyrkoherden Köhler. Denne blev med tiden en mäkta rik man, bl a ägare av Grodda gård i Fleringe. Bouppteckningen efter honom,

som bl a redovisar ett bibliotek omfattande över tre hundra verk,
har en slutsumma på 5670:26 Daler Smt.

En innocentare inkvision på ängarne

Under tiden som prästerskapet hade sina förhandlingar botaniserade Linné och hans sällskap i omgivningarna runt Rute kyrka: "Medan inkvisionen stod i Rute kyrkan vid middagstiden, anställte vi en innocentare (oskyldigare) inkvision på ängarne, uti vilken nu blevo häftade:" (med nutida nomenklatur) *Gentianella campestris* fältgentiana, *Carex flacca* slankstarr, *Prunella vulgaris* brunört, *Astragalus glycyphyllos* sötvedel, *Campanula glomerata* toppklocka och *Epipactis helleborine* skogsknipprot.

I vilken mån har landskapsbilden förändrats sedan Linnés dagar? Visserligen kan det vara vanskligt att utifrån ett så litet material dra några slutsatser - men jag vågar ändå hävda att landskapsbilden i allt väsentligt är tämligen oförändrad. Den omedelbara miljön runt kyrkan och prästgården utgörs idag av i norr odlad mark. I öster finns en betad torräng som i söder övergår i fuktäng av delvis källmyrskaraktär. Väster om kyrkan rinner en kraftigt meandrande bäck omgiven av barrskog. Hilfelings bild från 1800 visar torrängen öster om kyrkan. Idag skymt den utsikten av en smal skogsridå, men i övrigt är miljön i stort sätt oförändrad. En akvarell från år 1858 - förvarad i Rute prästgård - visar fuktängen söder om prästgården och kyrkan. Även här är det idag lätt att känna igen sig. Den ståtliga prästgården har dock ersatts av en ny byggnad efter en brand 1871.

Rute kyrka och dåvarande prästgård, nedbrunnen 1871. Akvarell av Hugo Lutteman 1858.

Med Linnés artlista som guide har jag försökt att följa honom på hans "inkquisition". Toppklocka, en på Gotland inte särskilt vanlig art, är något av en karaktärsväxt i omgivningarna runt Rute kyrka. I fuktängen finner man rikliga mängder av slankstarr. Här och var växer brunört, som också förekommer i vitblommiga former. I utkanten av skogen runt bäcken växer sötvedel och inne i själva skogen skogsknipprot. Den första arten i Linnés artlista - fältgentiana - har jag inte lyckats återfinna, men däremot ganska rikligt med *Gentianella uliginosa* sumpgentiana. Denna art blommar först en bit in i augusti. Det ligger därför nära till hands att tro att Linné här har gjort sig skyldig till en felbestämning. Han tog en icke blommande sumpgentiana för den på fastlandet vanliga fältgentianan. Redan K. Johansson (1897) förmodade att Linné hade förväxlat fältgentianan med antingen *Gentianella amarella* ängsgentiana eller sumpgentianan. Fältgentiana har aldrig rapporterats från Gotland utom i Linnés artlista från Rute.

På min vandring i Linnés fotspår finner jag också några anmärkningsvärda arter som Linné inte nämner. En av dessa är *Pinguicula alpina* fjälltätört en art som Linné väl kände, men nog var utblommad vid hans besök. Den förekommer ganska rikligt i fuktängens källmyrsked. Där finner man även *Dactylophiza traunsteinrii* sumpnycklar, en orkidé som inte var urskiljd som egen art på Linnés tid. I fuktstråket mellan prästgården och barrskogen växer ett ganska stort bestånd av *Alnus glutinosa* klibbal. Huruvida den är inplanterad eller ursprunglig är väl svårt att avgöra.

Efter inkquisitionen i kyrkan och på ängarna "undfägnades" Linné med middag av pastor loci - varefter man avreste till det mer fridsamma herdetjället på Fårö "där vi blevo humannt emmotagna av den hedersvärde pastoren Borg".

Litteratur

- Gullander, B. 1971: Linné på Gotland. Stockholm
Hedwall, A. Series Pastorum. Handskrift i Rute prästgård
Johansson, K. 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. K.V.A. Ny följd 29:1
Linnaeus, C. 1745: Öländska och Gotländska resan. Stockholm och Uppsala
Consistorieprotokoll från 1741. Visby Landsarkiv

Till sist vill jag rikta ett varmt tack till Gösta Fåhræus som hjälpt mig med tolkningen av den svårlästa 1700-tals handstilen

Bengt Sturevik
Prästgården, Rute
620 34 LÄRBRO

SOPTIPPEN I VISBY

UR BOTANISK SYNPUNKT

Bengt Larsson

Spikklubba

Teckning Bengt Larsson

Den 10 oktober gjorde jag ett besök på Visby soptipp. Det var i och för sig inget märkvärdigt med det, för jag brukar ta en sväng dit då och då. Inte för att lämna skräp, och inte heller för att "njuta" av de dofter som ibland förmärks därifrån. Avsikten med mitt besök den här gången var att ta frön från några växter som jag sett blomma där tidigare under sommaren, bl a **spikklubba** *Datura stramonium*. Den växte på sydsidan och ca 10 meter upp i sluttningen. Medan jag letade efter den uppmärksammade jag en växt betydligt högre upp i den brantare delen. Den växte på nästan helt naken jord. Det krypande utbredda växtsättet påminde om en veronika, men den såg ändå på något sätt annorlunda ut. Efter en snabbklättring uppför smetig lerjord står jag där. Fastän den är delvis begravd av jord som runnit ner med regnvattnet, känner jag genast igen den från floran, redan de

Spjutsporre

Teckning dengt Larsson

små pilformade bladen som sitter tätt på långa krypande grenar avslöjar den. När jag så vid närmare granskning hittar de små tvåfärgade blommorna i gult och brunviolett är saken klar. Det är en **spjutsporre** *Kickxia elatine* som växer här. För mig är den en helt ny bekant-
skap, men hur ovanlig är den? Som vanligt när man hittat något nytt går man hem och konsulterar Hulténs atlas. Jadå, den har 6 prickar för spjutsporre på Gotland. Vad säger då K. Johansson 1897? Enligt honom var den redan då sällsynt, men han uppger den ändå från ganska många platser: Lärbro vid Storugns, Stenkumla, Mästerby, Sanda vid Stenhuse, Gunilda, Vives och Bäckstäde, Hejde vid Hägleifs, Klinte vid Tyrvalds, Loggarve och Klintebys m fl ställen, Fröjel vid Göstavs, Silte vid Hemdarve.

Spjutsporren, liksom **kalvnosen** *Misopates orontium* som jag hade turen att få se tidigare i sommar, är sådana där växter som man mer eller mindre medvetet går och tittar efter och hoppas att finna någon gång. Visserligen är det roligt att hitta nya arter för Gotland liksom att hitta nya lokaler för sällsynta arter, men att återupptäcka

Belladonna

Teckning dengt Larsson

arter som har funnits tidigare och som man befarat försvunna från öns flora, det är nästan ännu roligare. Tänk att få hitta tex **knott-blomster** *Malaxis monophylla* eller **dårrepe** *Lolium temulentum* någonstans här på ön. Nu kanske jag förhastar mig när det gäller spjutsporren, den kan ju mycket väl finnas kvar, tex på någon av sina gamla lokaler. Jag tror inte jag har varit på någon av dem. Har någon av Rindis läsare sett spjutsporre eller kalvnos på Gotland på senare tid, så hör av er. Det skulle vara mycket intressant att få reda på om den lever kvar någonstans.

Men spjutsporren är inte den enda spännande art som växt på sluttningarna av tippen under 1984. Spikklubban har jag redan nämnt, och var dessa två kommer ifrån är väl inte gott att säga. Några andra arter som kan härledas från vanligt "fågelfrö" är solros (5 ex på två ställen), **kanariegräs** *Phalaris canariensis*, **hirs** *Setaria viridis* och **kolvhirs** *S. italica*, ca 15 ex av varje, också på två ställen. **Safflor** *Carthamus tinctorius* 1 ex, **hampa** *Cannabis sativa* 3 ex kommer väl också med största sannolikhet från fågelfrö. Ganska säkert ditkomna med trädgårdsavfall är arter som ringblommor, astrar, lejongap, rovor, höstrudbeckia, praktlysing, strandveronika och såpnejlika, liksom lök-knölväxter som påskliljor, pärlhyacinter, snödroppar, krokus, scilla, div tulpaner, vintergäck, stor nunneört och Iris-arter. **Hårig kardvädd** *Dipsacus strigosus* och **jordreva** *Glechoma hederacea* är arter som klarat sig kvar under flera år, liksom en art som är mycket lik snårvinda men har tvåfärgade blommor, randiga i vitt och viol-ett. Några andra relativt ovanliga arter som jag sett där under året är borstsenap, hamnsenap och vitsenap. Borstsenap är ganska riklig, de andra förekommer enstaka.

För några år sedan växte ett vackert bestånd av **belladonna** *Atropa bella-donna* på västra sidan av tippen. Det var ett 10-tal meterhöga plantor som växte där under minst 3 år, men de försvann då det anlades en motorcykelbana på den sidan. Alla arter som väljer att slå rot på tippen lever farligt. Vilken dag som helst kan de bli begrävda eller bortschaktade, och många av de arter jag såg under våren var redan i oktober försvunna under jord och sopor. Men nya arter kommer att växa under våren och sommaren och vilka de blir är alltid lika spännande att se. Kanske dyker det upp en *Lolium temulentum* ! Vem vet? Ruderatplatser är spännande växt-lokaler.

Bengt Larsson
Lummelundsväg P1 4875
621 41 VISBY

NYHETER I GOTLANDS FLORA 1984

Gösta Fåhraeus & Stig Högström

Även 1984 har bjudit på många intressanta gotländska växtfynd. Fle-
ra nya inventerare i Projekt Gotlands Flora har kommit till, vilket
gett utslag i artlistan. Intressanta växtfynd gjordes också under
de inventeringar som länsstyrelsen låtit utföra i speciellt värde-
fulla områden under året bl a i Grötlingbo, Romatrakten och vid
Tingstäde träsk. Den under året genomförea framgångsrika fältveckan
under Bengt Jonsells ledning gav inte bara en ökad växtkännedom
hos deltagarna. Den gav också flera nya växtfynd.

Som exempel på vad en intensiv inventering kan ge, kan nämnas,
att den efterforskning av de sällsynta lundgräsen som utförts, har
resulterat i en förvånande mängd nya lokaler. Andra växtarter, t ex
luddvårlök, har tidigare ansetts hotade till sin existens. Nu är
dock så pass rika och relativt väl skyddade lokaler kända, att den
värsta faran får anses överstånden.

Fortfarande är givetvis vissa trakter av ön ofullständigt utfors-
kade och man kan ha gott hopp om att där hitta trevliga nyheter.
Vidare är flera stora växtgrupper, särskilt de "kritiska" och art-
rika fibblorna och maskrosorna liksom även de riktiga rosorna ännu
mycket litet studerade på Gotland i modern tid.

I denna årsöversikt redovisas sex nya arter för Gotland: *Myoso-*
ton aquaticum sprödarv, *Bromus carinatus* "nordamerikansk losta" och
Carex riparia jättestarr, vilka samtliga påträffades under 1984.
Dessutom redovisas följande arter, som påträffades under tidigare
år, men då inte redovisades: *Petrorhagia saxifraga* klippnejlika,
Geranium pratense ängsnäva och *Arabis blepharophylla* "kalifornisk
trav" (den senare tidigare redovisad under felaktigt namn).

Thelypteris phegopteris hultbräken

I två nya lokaler upptäcktes under året av denna på Gotland mycket
sällsynta ormbunke. En stor förekomst på ca 150 ex påträffades
20/6 i f d Augstensmyr ca 0,3 km söder om ödegården Tomase, Sundre.
Växtplatsen är belägen i kanten av en liten igenväxande diknings-
kanal under ett enbusksnår, där den växte tillsammans med kärr-
silja, brakved, blodrot, olvon och bladvass (BL). Den andra före-
komsten var belägen i ett kärr på Fårö 1 km nordväst om fyren. De
växte på höga alsocklar i det mycket blöta kärret, där de påträff-
ades under GBF:s fältvecka (GF), på samma lokal som granbräken
(se Högström & Fåhraeus 1983).

Phyllitis scolopendrium hjorttunga

Kollekten i Hultemans herbarium från 17/8 1888, som redovisades
i den förra årsrapporten (Högström & Fåhraeus 1983), var tagen
på Lilla Karlsö och inte på Stora Karlsö, som av misstag uppgavs
i rapporten.

Rumex sanguineus skogsskräppa

Denna på Gotland ovanliga skräppa påträffades på sammanlagt sju lokaler söder om Grötlingbo kyrka vid Norrkvie, Kattlunds och Sles under inventeringsarbete i lövängarna (BUN, YU).

Chenopodium glaucum blåmålla

Några exemplar växte på en dyg sandstrand vid Langstiteviken, Eksta 29/10 (GI). Uppgiven av Johansson (1897) från samma plats.

Chenopodium polyspermum fiskmålla

Påträffad på en jordhög vid stora vägen (länsväg 140) vid Hägur, Eksta 24/7 (GI). Även denna art rapporterad från Eksta av Johansson (1897).

Stellaria crassifolia sumparv

Arten upptäcktes 13/8 på en gammal tångbädd i viken öster om Strandridaregården vid Kullej, Hellvi, där den växte ganska ymnigt (IE). Tidigare har sumparv rapporterats endast två gånger från Gotland, dels från kusten i Hall (Pettersson 1968) och dels från den nu återupptäckta lokalen: "... af WALLM. (1843. HN, F1.

Gotlandsranunkeln hade 1984 sin talrikaste förekomst på Sjaustre-lokalen sedan upptäckten. - Foto Bo Hammar

ed 4) angifven för Helvi vid Kyllelj. I senare tid ej sedd; hbexpl. obekanta." (Johansson 1897). Beläggsexemplar från 1984 finns i naturmuséet i Visby.

Myosoton aquaticum sprödarv

Upptäcktes 15/7 (av SM) i en åkerkant vid Millumträsk under en GBF-exkursion som tidigare meddelats (Sturevik 1984). Ny art för Gotland.

Petrohragia saxifraga klippnejlika

Sommaren 1980 påträffades arten på Gotlands ostkust på två lokaler belägna 33 km från varandra, dels på en sandig mark i gräset ovanför badstranden på gränsen mellan Boge och Gothem (MN) och dels norr om Svajde, Alskog, där den växte på gräsmark med sandigt underlag betad av storkreatur (BS). Kollektorna har granskats av BJ. Den 3/8 1983 påträffades arten på en torr gräshed vid ett gravfält i Fole ej långt från bebyggelse (BL). I herb. U. finns en kollekt från Fole (BJ). Klippnejlikan har inte tidigare i litteraturen uppgivits från Gotland. Det är en syd- och mellaneuropeisk art som i Sverige har påträffats i Skåne, Östergötland och på Öland (Krok & Almquist 1984).

Ranunculus ophiglossifolius gotlandsranunkel

Arten visar sig endast under år med fuktiga vårar. Av de år som artens utveckling har följts på Sjaustre-lokalen (Thulin 1976) har växten visat sig 1976, 1977, 1980 och 1984. De två sistnämnda åren har antalet blommande exemplar stigit markant jämfört med tidigare år med blomning. Sålunda fanns 39 ex blommande 1977, 124 ex 1980 och 350-400 ex 1984. Uppenbarligen tillväxer fröreserven i marken för varje gång. Brittiska forskare har med framgång restaurerat artens två kända lokaler i England och anser att fröna behåller sin grobarhet i jorden åtminstone 25-30 år (RJ).

Arabis blepharophylla "kalifornisk trav"

Påträffad i maj 1982 på en lokal söder om Visby, men beskrivs då under det felaktiga namnet *Arabis verna* (Söderberg 1982). Nu har ett herbarieark granskats och bestämts (BJ). Arten hör hemma i Kalifornien men odlas någon gång hos oss. Beläggsexemplar finns i naturmuséet i Visby.

Potentilla intermedia finsk fingerört

Upptäcktes under GBF:s fältvecka (BJ) invid en gångstig från en traktorvändplats ca 0,5 km väster om St Vikare, Viklau 4/7 (Ingmannson 1984). Arten har tidigare rapporterats som tillfällig vid Visby badhus (som då låg söder om Visby hamn) samt Katthammarvik (Johansson 1897).

Alchemilla gracilis (syn: *A. micans*) glansdagdkåpa

Två fynd har gjorts under året av denna på Gotland sällsynta dagdkåpa, dels 12/6 i fyrträdgården på St Karlsö och dels 8/7 vid ett förfallet lambgift (fårhus) vid Siglaifsvägen i Hablingbo (GI).

Alchemilla glabra (syn: *A. alpestris*) glatt dagdkåpa

Funnen i lövskog väster om Martebo kyrka 29/6 nära Åkerren vid en teleledning (JP). Arten har tidigare påträffats i de angränsan-

de socknarna Lummelunda, Stenkyrka och Tingstäde och också i Bro, Endre och Hogrån (Johansson 1897, 1910).

Alchemilla plicata trubbdaggkäpa

Denna art hittades i Barlingbo sydväst om en liten brya i lövskogen norr om Stava gård 6/6 1983 (JP). För den som vill studera daggkäporna mer ingående kan vi hänvisa till en komplett översikt av Sveriges daggkäpor (Samuelsson 1943), som bl a finns i naturmuseets bibliotek.

Oxytropis pilosa luddvedel

Påträffad på ett par ställen på ön Asunden utanför Slite på Gotlands ostkust (YE, tidigare också av MN). Arten är f ö på Gotland endast känd från öns västra sida samt Fårö och Sandön (jfr Sturevik & Larsson 1981 samt prickkarta hos Gustafsson 1976.)

Vicia sylvatica skogsvicker

Påträffad i en tall-granskog i Guldrupe (en enklav) sydväst om Lindhammarsmyr, sydväst om Nickarve 21/9 (JP). I samma trakt sågs arten 9/7 1982, ca 1,5 km nordost om sistnämnda lokal, ett vakert blommande bestånd i barrskogen väster om myrens norra del (SH). Skogsvicker har också hittats i Ardre norr om Visne myr omkring 1975 (KEP). Fynd uppgivna i litteraturen är från socknarna Follingbo, Hejde och Lojsta (Johansson 1897, Fries 1920).

Geranium pratense ängsnäva

Anträffad under ett tidigare år norr om Gammelgarms kyrka, ca 0,3 km norr om vägskelet och växande strax öster om vägen (MT). Arten är inte tidigare anförd från Gotland.

Mercurialis annua grenbingel

Under året påträffad på fyra lokaler i Hellvi och en i Rute. På en av dem, fastigheten Vivlings, Hellvi (i kilen mellan vägen Hellvi-Rute och gamla och nya vägen till Kyllelj) fanns arten redan i början av 1940-talet som ogräs i trädgårdsland, där den alltså återfanns 1984, 40 år senare. De andra lokalerna är belägna dels 0,6 km sydost om Vivlings, vid vägen från Malms över Kyllejberget och dels 1,7 km sydost om Vivlings, vid hamnen vid Kyllelj. Den tredje lokalen i Hellvi ligger vid Smöjen, 2 km söder om Kyllelj (IE). Ruteexemplaren påträffades på stranden strax utanför reservatsgränsen ca 3 km nordost om Vivlings (BE). Johansson (1897) hänför grenbingel till barlastväxterna och uppger den som sällsynt och "sällan länge fortlevande" och anför lokaler från bl a Kyllelj hamn från 1878 - där den nu alltså lyckats kvarleva över 100 år.

Ilex aquifolium järnek

Ett litet ex växte i skydd av en hagtornsbuske vid vägkanten vid fiskebodarna i Gustavsvik, Visby 15/2. Ett skott hade frukter efter blomning sommaren 1983. Ytterligare en förekomst påträffades vildväxande, nämligen 28/12 1983, en liten telning i en kalkbergssluttning vid Talings, Rute (SH). Förekomsterna är troligen resultat av fågelspridning från trädgårdar.

Viola mirabilis underviol

Under inventering av lövängsområden m m över hela ön iakttogs underviol på 35 lokaler inom 20 socknar, från Bunge i norr till Silte i söder, huvudsakligen under 1984 (JP).

Ledum palustre skvattram

Under året upptäcktes arten för första gången på Fårö, i Ulla Hau nära Ekeviken, där en buske växte på fast sand utan märkbart torvlager (GF). En tidigare ej publicerad lokal är Lummars myr, Boge (belägen ca 0,7 km östsydost Tjelvars grav), där den 1980 växte i hundratals ex (BS). Skvattram har som gotländskt namn lummar eller lumur som Carl Sävte antecknat från Hellvi (Gustavsson 1947).

Anagallis arvensis f. azurea rödmire, blåblommig form

Ett bestånd av denna vackra blåa form påträffades 24/7 på Tofta skjutfält mitt emot f d bostadshuset vid Norrgårde (RE).

Stora förekomst av desmeknopp påträffades under 1984 i Grötlingö. - Foto Bo Hammar

Galium rotundifolium gotlandsmåra

Påträffad i granskog ca 1 km öster om Hammarsänget, Hellvi (JP). Det är den första lokalen på Gotlands ostkust. Pettersson (1958) anmärker att arten undviker de östra delarna på ön.

Galeopsis angustifolia kalkdån

En ny förekomst av denna i Sverige mycket sällsynta växt upptäcktes 28/8 i Fleringe, knappt 1 km nordost om den tidigare angivna lokalen i Grostade (Looström 1981). Den växte på en öde-åker ca 100 m innanför strandlinjen (BS). Det första gotlandsfyndet är från den angränsande socknen Bunge, från steniga åkrar norr om Fårösund (Fries 1914).

Misopates orontium kalvnos

Upptäcktes under GBF:s fältvecka 4/7 (BL) på en traktorvändplats ca 0,5 km väster om St Vikare, Viklau (Ingmansson 1984). Arten är angiven av Johansson (1897) från nio socknar, från Lärbro i norr till Öja i söder. Från 1900-talet är kalvnos tidigare angiven endast från en lokal i Tofta (Fries 1914).

Kickxia elatine spjutsporre

Påträffad på Visby soptipp, se artikel i detta nummer av Rindi.

Adoxa moschatellina desmeknopp

Av denna mindre allmänna art påträffades inte mindre än 35 förekomster i Grötlingbo i lövängar söder om kyrkan inom ett undersökningsområde på ca 4 x 5 km (BON, YÖ).

Campanula patula ängsklocka

Påträffad 27/7 i Hamra i en betesvall, som är en uppodlad del av f d Rojtrräsk ca 1,5 km nordväst om kyrkan (SH). Ängsklockan är sällsynt på Gotland och inkommen i sen tid, troligen med vallfrö. Den som först påträffade ängsklocka på ön var apotekare J Hamner vid Othemars i Othem (Johansson 1910). Senare har den rapporterats från Västerhejde, Väskinde och Lärbro (Fries 1925, 1942).

Serratula tinctoria ängsskära

Utöver den rika lokalen i det hävdade ängset vid Mickels i Vall (Johansson 1982) har denna på ön sällsynta art påträffats i ytterligare två områden i Vall, dels i ett fuktigt gräsigt skogsbryn vid Kvie, dels i en igenväxande ängsmark söder om kyrkan (BGJ, LÄP). En stor förekomst har också påträffats 8/7 i en liten restskog av lundalm i den södra åkerkanten ca 1,5 km norr om Haugajnar, Häblingbo (GI).

Centaurea nigra svartklint

Funnen vid Tjautet, Hejdeby 23/8 på en avbanad nu igenväxande grustagsslänt. Beläggsexemplar finns i naturmuséet, Visby. Förekomsten var ett tätvuxet bestånd (mindre än en kvadratmeter) bestående av ett stort och fyra mindre exemplar av synbarligen ren svartklint och ett stort och tre mindre exemplar av banklint *Centaurea x decipiens* växande blandade med varandra. (Ett stort bestånd av rödklint *Centaurea jacea* finns på ca 100 m avstånd). Banklint anses vara hybriden mellan svartklint och rödklint. Det nu upptäckta beståndet i Hejdeby kan kanske med tiden ge svar på

Nya lokaler för gotlänosk naverrot nittauus under 19d4
i Stenkumla och visby. - foto do Hammar

frågan om svartklinten konkurreras ut av banklinten och om detta är orsaken till att ren svartklint så sällan iakttagits på eller i närheten av hybridlokalerna (TR). Beträffande nomenklatur, tidigare fynd etc - se Fåhraeus (1982) och Högström & Fåhraeus (1983).

Tragopogon crocifolius gotländsk haverrot

I två nya lokaler funna under sommaren, en i Stenkumla ca 0,3 km nordost om kyrkan strax före infarten till Kviungs (IS) och en på Galgberget, Visby norr och väster om tennisbanorna. Sammanlagt 260 ex inräknades på den senare lokalen 18/6 (SH). Tidigare har arten rapporterats från fyra lokaler på Galgberget med sammanlagt 21 ex (Larsson & Rosvall 1982).

Lactuca tatarica sandsallat

Vid ett genomsökande av Avanäsets stränder från den västligaste delen av Sudersand till stränderna nordost om Ava hittades många både stora och små bestånd av sandsallat (GF). Den tidigaste uppgiften om arten från Fårö är från 19/8 1967 då ett bestånd på ca 140 ex påträffades inom ett 8 m långt område på stranden nedanför Orghuauen nordost om Ava (SH, UH).

Gagea arvensis luddvårlök

En stor förekomst i Stånga redovisades i förra numret av Rindi (Johansson & Larsson 1984).

Luzula luzuloides vitfryle

Påträffades 10/6 1983 i en gräsmatta vid Fridhem, Västerhejde (GI, efter tips av AG). Tidigare har bara tre fynd uppgivits från Gotland, det första på en banvall i Grötlingbo 1930 (Fries 1934, Hultén 1971).

Apera interrupta alvarkösa

Funnen under GBF:s fältvecka i Sandviken i Östergarn 2/7, där den växte i ren sand (Ingmansson 1984). Den är tidigare sedd på denna lokal (MT). Alvarkösa har inte förut anträffats på sådant substrat på Gotland.

Bromus ramosus skugglosta

Detta i landet sällsynta gräs, som hos Hultén (1971) redovisas med endast fyra förekomster på Gotland, och som upptäcktes (JP) på ett tiotal lokaler under 1983 (Högström & Fåhræus 1983), påträffades på ytterligare ett tjugotal nya lokaler under årets fortsatta inventeringsarbete i lövskogsområden, kring fornlämningar, stensträngar etc. Nu är lokaler kända från Rute-Hellvi i norr till Fide-Vamlingbo i söder (JP).

Bromus carinatus "nordamerikansk losta"

Ett par tuvor påträffades under sommaren vid Dals 0,5 km söder om Grötlingbo kyrka i en söndertrampad beteshage, där fältskiktet dominerades av ruderväxter (BON, YO det TK). Det är en nordamerikansk art, som är naturaliserad i nordvästra Europa (Tutin m fl 1980). Den har inte tidigare anförts från Gotland.

Hordeum murinum vildkorn

Ca 20 ex upptäcktes i parken Tallunden i södra Visby. Gräsmattan klipps maskinellt, men genom att vildkornet växte mycket nära två träd har det undgått klippning (RE). Johansson (1897) rapporterar vildkorn som sporadisk vid hamnplatserna i Kappelshamn, Slite, Visby, Klintehamn och Burgsvik.

Hordelymus europaeus skogskorn

Denna i Sverige sällsynta art redovisas av Hultén (1971) med två förekomster på Gotland. Tidigare har rika förekomster upptäckts (JP) från Boge till Vänge på mellersta Gotland (Högström & Fåhræus 1983). Under sommarens inventering upptäcktes ännu fler förekomster, bl a i socknarna Atlingbo, Björke, Hörsne, Väte, Guldrupe, Buttle och Etelhem (JP).

Carex appropinquata tagelstarr

År 1983 påträffades denna starrart, som är sällsynt på ön frånsett Fårö med ca 10 lokaler, på två nya lokaler. Den 19/6 hittades den i Stenkyrka i ett dike strax öster om Vätlingsmyr. Diket går genom sankta betesängar, de tidigare laggarna till den delvis dikade myren. Den 22/6 påträffades tagelstarr i Lojsta, söder om ett bäckutflöde från Bjersträsk öster om Tonnklint (JP).

Carex riparia jättestarr

Påträffad 24/6 i en liten brya i Ekeby socken ca 1 km sydost om Smide. Lokalen ligger i sydöstra hörnet av en lövskog med en nybyggd bevattningsdamm. Över bryans kant löpte ett spår av larvfötter, vilka kan härröra från den schaktmaskin eller grävsropa som användes vid grävningen av dammen några år tidigare och som enligt markägaren kommit från fastlandet (JP, conf BJ). Detta är första gången jättestarr hittats på Gotland.

Dactylorhiza sambucina Adam och Eva

Ett bestånd upptäcktes på hällmark öster om Rutemyr, Rute. Plantorna var lågvuxna och bestod endast av den gula formen (BS). Enligt Pettersson (1958) växer arten på Gotland vanligen på sandig jordmån, mera sällan på moränmargel. Ren kalksten, som på Rute-lokalen, anförs överhuvud taget inte som substrat.

Liparis loeselii myggnycklar

Den nyupptäckta lokalen i Millumträsk, Tingstäde, inventerades mycket noggrannt och 8.300 ex inräknades. Tidigare har en förekomst vid Dalarö, med ca 3.000 ex, ansetts som en av Europas största. (Sturevik & Högström 1984).

Skogskorn (t.n. på bilden) hittades på ytterligare ett antal lokaler på ön under 1984. * Foto av namnar

Litteratur

- Fries, E. Th. 1914: Några floristiska notiser från Gotland.
SBT 8:263
- Fries, E. Th. 1920: Några gotländska växtlokaler. - SBT 14:343
- Fries, E. Th. 1925: Några gotländska växtlokaler. - SBT 19:426
- Fries, E. Th. 1934: Några gotländska växtlokaler. - BN 1934:261
- Fries, E. Th. 1942: Några gotländska växtlokaler. - BN 1942:409
- Fåhræus, G. 1982: Vad är *Centaurea decipiens*? - Rindi 2:2:14-15
- Gustafsson, L.Å. 1976: Steppväxten *Oxytropis pilosa* på det svenska fastlandet. - SBT 70:99
- Gustafsson H. 1947: Gotländska växtnamn. Visby
- Hultén, E. 1971: Atlas över växternas utbredning i Norden. 2 uppl. Stockholm
- Högström, S. & Fåhræus, G. 1983: Nyheter i Gotlands flora 1983. - Rindi 3:2:6-17
- Ingmansson, G. 1984: Fältveckan i juli 1984. - Rindi 4:51-54
- Johansson, B.G. 1982: Ängsskära, *Serratula tinctoria*. Kärrvial, *Lathyrus palustris*. I: Floristiska notiser. - Rindi 2:2:23
- Johansson, B.G. & Larsson, B. 1984: Luddvårlök i Stånga. - Rindi 4:69-70
- Johansson, K. 1897: Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. K.V.A. Ny följd 29:1
- Johansson, K. 1910: Nyare bidrag till kännedomen om Gotlands kärlväxtflora. - BN 1910:209
- Krok, Th.O.B.N. & Almquist, S. 1984: Svensk Flora. 26 uppl. Uppsala
- Larsson, B. & Rosvall, T. 1981: Nya fynd av gotländsk haverrot på Gotland. - SBT 75:103
- Loostrom, U. 1981: Nyfynd av kalkdån på Gotland (*Galeopsis angustifolia*). - Rindi 1:2:12
- Pettersson, B. 1958: Dynamik och konstans i Gotlands flora och vegetation. Acta Phytogeographica Suecica 40
- Pettersson, B. 1968: Översiktsplan för gotlandskusten. Inventering av växtlighet och landskapsbild. Stockholm
- Samuelsson, G. 1943: Die Verbreitung der Alchemilla-Arten aus der Vulgaris-Gruppe in Nordeuropa. Acta Phytogeographica Suecica 16
- Sturevik, B. 1984: Millumträsk i Elinghemsmyr 15 juli 1984. I: Exkursionsrapporter. - Rindi 4:83
- Sturevik, B. & Högström, S. 1984: Myggnycklar *Liparis loeselii* på Gotland. - Rindi 4:55-68
- Sturevik, B. & Larsson, B. 1981: *Oxytropis pilosa*, Luddvedel..I: Floristiska notiser. - Rindi 1:2:19
- Söderberg, M. 1982: *Arabis verna* - sydeuropé i Västerhejde. - Rindi 2:2:13
- Thulin, M. 1976: Nya fynd av gotlandsranunkel och hjorttunga på Gotland. - SBT 70:301

Uppgiftslämnare

Yngve Ekedal, Eskilstuna (YE), Birgitta Engquist, Visby (BE), Ingrid Engquist, Stenkyrka (IE), Rolf Engström, Visby (RE), Gösta Fåhraeus, Fårö (GF), Anna Gudmarsson, Vibble (AG), Stig Högström, Visby (SH), Ulf Högström, Uppsala (UH), Gun Ingmansson, Visby (GI), Rolf Jacobsson, Vibble (RJ), Bo Göran Johansson, Vall (BGJ), Bengt Jonsell, Uppsala (BJ), Thomas Karlsson, Lund (TK), Bengt Larsson, Visby (BL), Stellan Mörner, Visby (SM), Bengt-Olof Nilsson, Umeå (BON), Mats Nilsson, Visby (MN), Yvonne Olsson, Umeå (YO), Jörgen Petersson, Visby (JP), Karl-Erik Pettersson, Garda (KEP), Lars-Åke Pettersson, Visby (LÄP), Torgny Rosvall, Visby (TR), Bengt Sturevik, Rute (BS), Ingvar Svensson, Kristianstad (IS), Mats Thulin, Uppsala (MT).

Gösta Fåhraeus
Skär, Fårö
620 35 FARÖSUND

Stig Högström
Neptungatan 21
621 41 VISBY

MOSS-EXKURSION TILL TORSBURGEN

Gun Ingmansson

Så sent som den 10 november kan man faktiskt ännu titta på växter, om inte ett alltför tidigt snötäcke hindrar. Men det är inte vilka växter som helst, utan mossor förstås. Det ofta fuktiga senhöstväderet får mossorna att räta ut sina små blad och anta ett friskt utseende. Professor Bengt Jonsell var exkursionsledare. Han rekommenderade Torsburgen som en artrik lokal, och nog kunde han visa oss en hel del på burgens nordsluttningar.

Falsk vitmossa (blåmossa) *Leucobryum glaucum* fanns här och där med sina iögonenfallande blåvita kuddar. Den föredrar sur mark och namnet visar på likhet med den riktiga vitmossan *Sphagnum*. Bergklomossa (cypressmossa) *Hypnum cupressiforme* växte på både stenar och stubbar. Det är en variabel mossa med blad som sitter i en "fläta". En lättigenkännlig art var rosmossa *Rhodobryum roseum* med toppställda blad likt en liten palm. Väggmossa *Pleurozium schreberi* är mycket allmän på alla slags marker, har röd stam och nervlösa blad. Den kan förväxlas med pösmossa *Scleropodium purum*,

som vi också hittade, men denna är mera kräsen i sitt markval, vill helst ha kalk och den har dessutom grön stam. En annan vanlig art var husmossa *Hylocomium splendens*, som med sitt speciella växtsätt i våningar inte är svår att bestämma. Vi fick studera tre arter kvastmossor: Vanlig kvastmossa *Dicranum scoparium*, som är mycket allmän på block och stubbar, vågig kvastmossa *D. polysetum* som är stor, upprätt, med tvärvågiga blad och stor kvastmossa *D. majus*, kraftig i klart gröna kuddar. Här och var täcktes hela blocksidor av grov fjädermossa *Neckera crispa* med sina platta fjädergrenade skott. Kalkkammossa *Ctenidium molluscum* (ensam i sitt släkte) är kalkbunden, växer ofta i fuktiga källmyrar, men fanns också på klippor här.

Några av mossorna överglänste de övriga i skönhet: den praktfulla stora thujamossan (tamariskmossan) *Thuidium tamariscinum* och guldlockmossan *Homalothecium sericeum* i sina glänsande mattor minns man särskilt. Den vetenskapligt intressantaste mossan var kanske grov hakmossa *Rhytidiadelphus loreus* som är en oceanisk art. Den har på 1800-talet rapporterats från två gotländska lokaler, Vibble kvarn söder om Visby och just Torsburgen.

Exkursionen gick sedan vidare till den närbelägna Diksmyr, där vi fann flera arter vitmossa. Dessa är svåra att skilja ut, men de två vanligaste på Gotland, skogsvitmossa *Sphagnum palustre* och tallvitmossa *S. nemoreum* var troligen också på denna lokal de rikligast förekommande. Ett par arter till hittades, som preliminärt bestämdes till rostvitmossa *S. fuscum* och purpurvitmossa *S. warnstorffii*. I de fuktigaste delarna i myren såg vi på flera ställen spjutmossa *Calliergonella cuspidata*, som tillhör kärrmossorna. I själva källdraget växte kärrklomossa *Cratoneuron sp.* vars blad slutar i en liten skorpioklo.

Vi besökte också Grogarnsberget för att få med hållmarksmossorna. Nu hittade vi flera små kuddväxande arter: hårkuddmossa *Grimmia pulvinata*, som växte i gråskimrande små bullar, som är mycket klappvänliga, strålkuddmossa *G. apocarpa* i mörkare kuddar med skaftlösa sporhus, plyschmossa *Ditrichum flexicaule* i ljusgröna kuddar. En mycket vanlig mossa på kalkhällar är kalkkrusmossa *Tortella tortuosa*, som fick sätta punkt för en lärorik växtvandring.

Gun Ingmansson
Bangårdsgatan 10
621 45 VISBY

SLÄKTET HIERACIUM, FIBBLOR, PÅ GOTLAND

Bo Göran Johansson

hieracierna på Gotland kartlades mycket noga av K Johansson i hans Gotlandsflora 1897. Eftersom släktet till stor del har könlös fröbildning har en mängd "småarter" uppstått.

Många av dessa har mycket lokal utbredning. Genom att K Johansson arbetade vid läroverket i Visby finns i dess herbarium, som för närvarande förvaras vid Säveskolan i Visby, en stor samling hieracier, insamlade framför allt av K Johansson själv och av O A Westöö och O Olsson. Det innebär att vi på Säveskolan har tillgång till en referenssamling hieracier som har granskats av en av dem som noga studerat släktet. Jag har därför kunnat använda mig av detta material för att få en bild av utbredningen av släktet på Gotland och presenterar här de vanligaste arterna inom de artgrupper som man brukar indela hieracierna i. För att spara utrymme och få med lämpliga detaljer har jag valt att teckna av pressade exemplar, hellre än att fotografera av dem. De flesta kommer från Säveskolans herbarium. Indelningen i artgrupper kan göras på olika sätt, och jag har med någon liten avvikelse (gaffelfibblorna) följt den senaste upplagan av Krok-Almquists flora. Meningen med denna översikt är alltså inte att ge en så detaljerad skildring att man kan bestämma en fibbla till rätt småart, utan att presentera ett så rikt urval av illustrationer att man av dem kan få god hjälp med att placera en fibbla i rätt artgrupp.

Hieracium tillhör familjen korgblommiga växter, och blommorna är samlade i korgar, klädda av holkfjäll vilka är "tegellagda" (se illustrationerna). Blommorna är alla tungformiga och gula eller röda. Märkets färg varierar med arten - gul-gröngul-gulbrun. Den mörknar vid förkning, så om man samlar material bör man anteckna färgen på märkena hos färska blommor.

För att säkert kunna skilja vissa artgrupper åt bör man iaktta hårligheten. För detta behövs en stark lupp. Det finns olika typer av hårbeklädnad: Enkla hår, ofta grova vid basen. De syns utan lupp och kan förekomma på stjälkar, blad och holkfjäll. Glandelhår, som avslutas med en liten rund körtel i spetsen. De går också ofta att se utan lupp, men ibland är de mycket korta och skymms av omgivande enkla hår, och då krävs en god lupp. Mikroglandler, som är viktiga att urskilja för att kunna känna igen klippfibblorna. De är mycket små, oskaftade, och syns i stark lupp som små glänsande gulröda prickar på holkfjällen. På pressat material kan de vara svåra att skilja från vanliga glandelhår, eftersom själva håren ibland är svåra att bli varse. Stjärnhår är mycket små och grenar sig stjärnformigt. När de sitter tätt som på undersidan av gråfibblans blad och på holkskäften på många fibblor uppfattar man dem som ett vitt-gråvitt ludd.

Nyckel till *Hieracium* på Gotland

- A Blomkorgar (oftast) ensamma på bladlös stjälk.
Blad grå- el vitludna på undersidan (stjärnhår) Grå- o Mattfibbla
- AA Blomkorgar (normalt) flera på varje stjälk.
Blad undertill glest el inte alls stjärnhåriga.
- B Blomkorgar små (till 2 cm diam), tättsittande.
Blad smala, otandade, de flesta i rosett vid marken. Med el utan utlöpare.
- C Blad stjärnhåriga på undersidan.
- D Få, medelstora blomkorgar.
Stjälk låg, ofta gaffelgrenad.
Stjälk o blad långt borsthåriga.
Inga utlöpare. Gaffelfibblor
- DD Rikblomstrig, små blomkorgar.
Hög stjälk. Med el utan utlöpare. Kvastfibblor
- CC Blad knappt märkbart stjärnhåriga.
Bladytor och stjälk borsthåriga.
Normalt med utlöpare Ängs- o Rödfibbla
- CCC Blad, helt utan stjärnhår, blågröna.
Bladytor kala, glest håriga i kanten.
- D Högst ett stjälkblad. Få blomkorgar. Med utlöpare. Revfibblor
- DD (1-) 2-3 stjälkblad. Flera små blomkorgar. Utan utlöpare Blåfibblor
- BB Blomkorgar stora (2,5-4 cm) på utdragna skaft.
Blad (mer el mindre tydligt) tandade.
Aldrig utlöpare.
- C Holkfjäll med "mikroglander" (även med annan behåring). Märken rent gula.
Blad blåaktigt gröna. Klippfibblor
- CC Holkfjäll utan "mikroglander". Märken gröngula-bruna. Blad rent gröna-blågröna.
- D Basala blad i rosett. Normalt 0-5 stjälkblad. Skogs- o Hagfibblor
- DD Utan bladrosett vid basen. Stjälkblad fler än 6.
- E Blad med platt kant. 6-12.
Holkfjäll håriga med spetsar tryckta till holkens sidor. Styvfibblor
- EE Blad med nervikt kant, fler och smalare än hos styvfibblorna.
Holkfjäll kala (ibland något stjärnhåriga) med utåtböjda spetsar. Flockfibbla

Grå- och Mattfibbla, artgrupp *Pilosellina*

Växer på torra marker, och bildar där gärna utbredda mattor, eftersom de är väl försedda med utlöpare. Blomkorgarna är ganska stora, och med de röda strimmorna på undersidan av kantblommorna är den mycket vacker. Man kan göra en uppdelning i två arter:

Hieracium pilosella, Gråfibbla, 1-2 dm hög. Vid basen har den utlöpare med blad som successivt avtar i storlek. Den är allmän över hela Gotland.

Hieracium peleterianum, Mattfibbla. Det avritade exemplaret är ganska typiskt: korta utlöpare med en väl utvecklad bladrosett i spetsen. Som en följd av detta växer den gärna i tätare mattor än gråfibbla. Precis som på figuren är den oftast mer lågvuxen än gråfibblan. Förekomst "Allestädes. På hällmark mängdvis" enligt K Johanssons flora. På mellersta Gotland, där hällmarker inte är så vanliga, ser man inte mattfibblan lika ofta. (Inom ett område på 50 km² omkring Vall blott funnen på en lokal, i väggruset på en parkeringsficka).

Hieracium pilosella, Träkumla

Hieracium peleterianum, Åneback

Gaffelfibblor, *Hieracium dichotomum*

Gaffelfibblorna utgör en ekologiskt mycket specialiserad artgrupp som påträffas på hållmark, gärna litet ovanför de sankare öppna partier, ofta där man finner blåfibblorna. På Gotland är gaffelfibblor noterade enbart från Fleringe och Fårö längst i norr. I övriga Skandinavien är de kända blott från Ölands alvar.

De påminner dels om grå- och mattfibblor, men saknar utlöpare och har flerblommig stjälk och glesare stjärnhår, dels om kvastfibblor från vilka de skiljer sig genom sin fåblommiga blomställning, men också genom sina långa borsthår, särskilt täta vid centrum av bladrossetten. Lättast att känna igen är de när stjälken grenar sig gaffelformigt långt nertill, som på det mellersta illustrerade exemplaret.

H. subflex, Hau, K. Jon

H. dichotomum, Falholmen, OAW.

H. ligerinum, Hau, K. Jon

H. dichotomum - Bladundersida, Mithers. 20x

Gaffelfibblor

Hieracium dichotomum

Kvastfibblor, artgrupp *Stiptolepidea*

Till formen bestående av en bladrosett, en lång stjälk (på de avritade exemplaren 2-6 dm, men de kan bli högre) med 1-3 små blad och överst en rik och tät samling av små blomkorgar. Växtplatser är oftast torra ställen som torrängar, vägrenar och torra kulturmarker.

Det är osäkert hur man ska tolka de "småarter" som uppställdes i slutet av 1800-talet. Problemet är att man inte säkert känner till om fortplantningen sker sexuellt eller könlöst (eller båda-dera). I Skånes Flora intar E Almqvist en något uppgiven hållning och väljer att inränga "småarterna" som underarter i ett fåtal grupper.

De gotländska "småarterna" saknar i regel utlöpare. Undantaget utgörs av den vackraste av dem alla: *Hieracium auriculinum* (i K Johanssons flora uppdelad i *delicatumum* och *laerbroense*). Den har gärna kraftiga utlöpare och dessutom stora blomkorgar. Är vanligast på norra Gotland, men uppgiven ända ner ifrån Vamlingbo. Själv har jag sett den i Akeback på en gammal husgrund.

Ytterligare två "småarter" kan ibland bilda utlöpare (olika år från år), om än inte så kraftiga som hos *H. auriculinum*. Av dem har jag illustrerat: *Hieracium subpraecaltum* (på bilden utan utlöpare). Den är den vanligaste kvastfibblan på Gotland, enligt K Johansson "allmän", med vilket han avser att den bör förekomma i varje socken.

De övriga "småarterna" saknar utlöpare. Jag har illustrerat två av dem, båda vanligast förekommande på norra Gotland. Som synes kan de vara något borsthåriga, men inte lika kraftigt som gaffelfibblorna.

Ängs- och Rödfibbla, artgrupp *Pratensina*

Två gotländska arter, som knappast är inhemska:

Hieracium pratense Ängsfibbla. Har glest håriga blad men inga (eller nästan inga) stjärnhår. Oftast med kraftiga utlöpare. Stjälken är borsthårig och har ett par blad. Blommor mörkgula. Tre lokaler i K Johanssons flora, ytterligare ett par funna av E TH Fries, alla i kulturpåverkad mark. Några nutida fynd känner vi ej.

Hieracium aurantiacum, Rödfibbla. Lätt att känna igen genom de röda blommorna. De Gotländska uppgifterna är alla från trädgårdar.

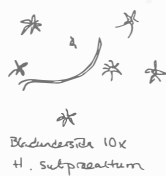
Revfibblor, artgrupp *Auriculina*

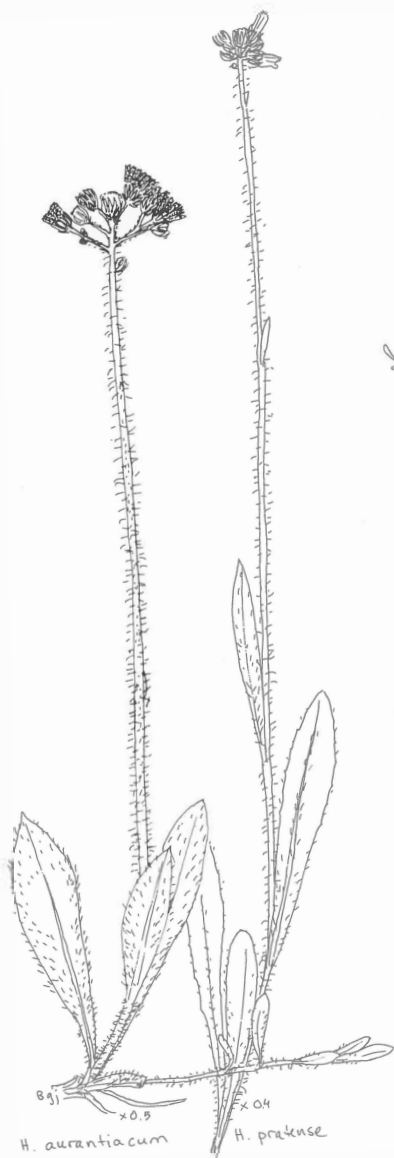
En allmän gotländsk art:

Hieracium auricula, Revfibbla. Lågväxt och späd. Bladen är smala och kala så när som på glesa hår i kanterna. Oftast inget men ibland ett blad på stjälken. Försedd med utlöpare. Allmän över hela Gotland, gärna på lerig, lätt fuktig och ofta betad mark. Man ser den dock också på torrare mark. Hybrider med mattfibbla är uppgivna från ett par håll på ön.

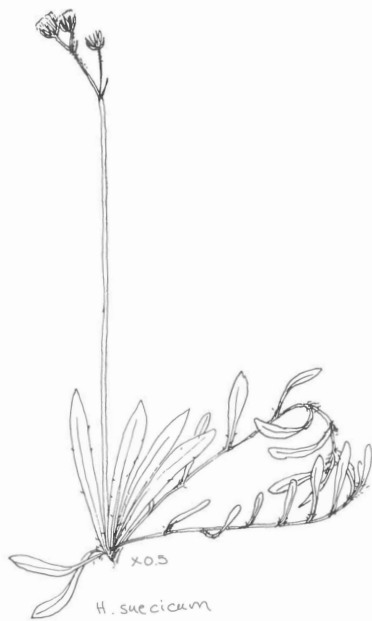
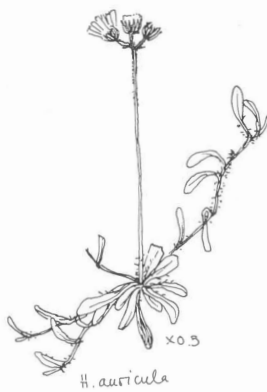
En enda gång (slutet av 1800-talet i Klintehamn) har man funnit ett par exemplar av:

Hieracium suecicum Svenskfibbla. Större och kraftigare än revfibbla. Kantblommorna vanligen rödstrimmade på utsidan eller rödtoppade.

Röd- och Ängsfilibla
 grupp *Pratensis*

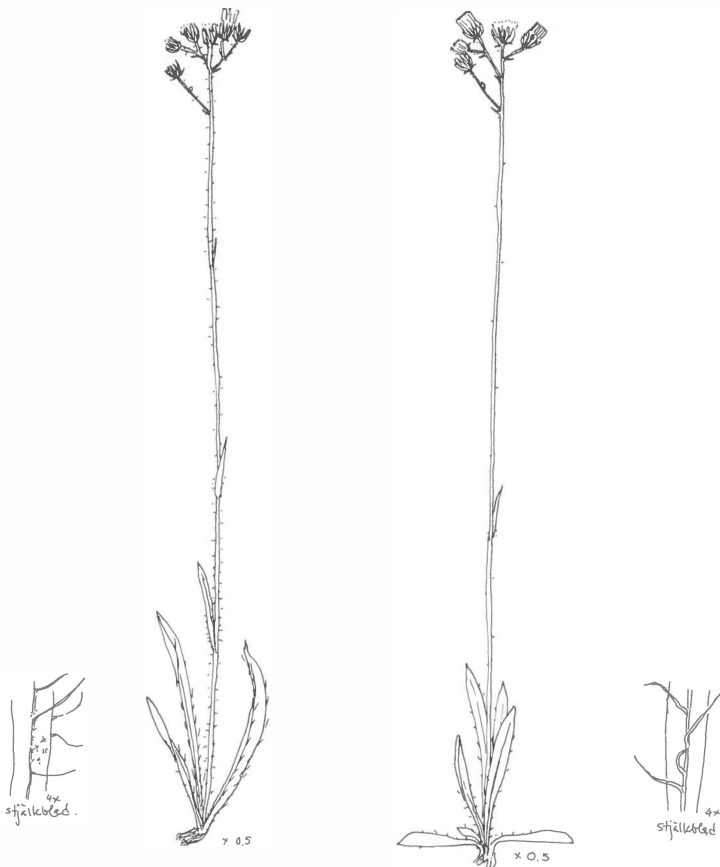
Resfilibla
 Svensfilibla
 grupp *Auriculina*

Blåfibblor, artgrupp Praealtina

Denna grupp är liksom gaffelfibblorna mycket ekologiskt specialiserad och växer på hållmark, i grus och vittringsjord, gärna våroch vinterfuktig. Gruppen är mera spridd över ön (och resten av Skandinavien) än gaffelfibblorna och finns på norra Gotlands hållmarker (Othem- Hangvar - Rute - Bunge - Fårö), liksom på mellersta Gotland (såsom vid Ölbäck öster om Visby) och på Sudret.

Två "småarter" är illustrerade som exempel. Båda brukar föras till "kollektivarten" *Hieracium florentinum*.

Hieracium westöoi har inrullade kronbräm, och de yttre rosettbladen är kortare och bredare än de långsmala och spetsiga inre rosettbladen. Arten är inte så lite lik en revfibbla, *Hieracium auricula*, men saknar utlöpare.

H. florentinum "subgotlandicum", t.ex. *H. florentinum* "westöoi", Falholmen.

Blåfibblor, artgrupp Praealtina

Hieracium subgotlandicum, kanske den allmänaste på Gotland inom denna grupp, kan som på illustrationen ha glesa stjärnhår på undersidan av stjälkbladen (förväxla ej med kvastfibblorna som har stjärnhår även på undersidan av rosettbladen).

Man ser ofta betydligt mer lågvuxna exemplar än dem som illustrerats.

Från myruppodlingens tid finns också två tillfälliga fynd från Gotland av en art inom denna grupp, där ett belägg i Sävaskolans herbarium uppvisar kraftiga utlöpare. Enligt K Johansson gick arten ut snabbt, men han odlade den en tid därefter i DBV:s trädgård.

Skogs- och Hagfibblor

artgrupper *Sylvaticiformia* resp *Vulgatiformia*

Inom denna grupp sker fröbildningen uteslutande könlöst. Som en följd har det bildats ett stort antal småarter, vars avkomma blir genetiskt identisk med föräldern. I K Johanssons flora finns åtskilliga sådana rapporterade, och även om ytterligare småarter beskrivits från Gotland efter denna tid, framför K Johansson i början av 1920-talet den uppfattningen att variationen i stort var beskriven redan vid sekelskiftet. Drygt hälften av de svenska småarterna har en utbredning inskränkt till ett å två landskap, och av dessa har flera en mycket lokal utbredning. Det förefaller också som om spridningen sker trögt och försiktigt, och det skulle vara mycket välkommet om någon kunde göra en detaljerad jämförelse mellan förekomsterna i dag jämfört med vad som uppgivits i K Johanssons gotlandsflora.

Eftersom mitt syfte är att ge underlag för att urskilja artgrupperna, har de vanligaste småarterna illustrerats och inte de mera sällsynta. Uppdelningen i skogs- och hagfibblor finner man i dag i exempelvis den senaste upplagan av Krok-Almquist's flora. I andra verk kan man stöta på annorlunda uppdelningar i grupper.

Nyckel:

- A Stjälkblad 0 - 1 (sällan 2), åtminstone det nedre skaftat.
Rosettblad talrika, breda, skivan väl avgränsad från skaftet med tvär eller inskuren bas.

Skogsfibblor, artgrupp *Sylvaticiformia*

- AA Stjälkblad minst 2 (sällan 1), åtminstone de övre oskaftade.
Färre rosettblad (i regel) än skogsfibblorna.
Rosettblad smalare, skivan med nedlöpande bas.

Hagfibblor, artgrupp *Vulgatiformia*

Skogsfibblor. En grupp ("*Subcaesia*") utmärks av en nertill nästan glätt stjälk, helt utan blad eller med ett litet fjäll. Bladen i rosetten är oftast breda, har en anstrykning åt blågrönt, glätt översida, de innersta är skarpt, ofta långt spetsade. Från denna grupp illustreras en sida med fyra småarter med en vid spridning. På Gotland är *H. acidotum* och *H. caesiiflorum* de vanligaste, "tämlichen allmänna" på norra delen av ön, enligt K Johansson.

En annan grupp ("*Subvulgata*") har en hårigare, 1-2-bladig stjälk. Stjälkbladen sitter ofta högt, över mitten på stjälken. Bladen är gul-gröna - rent gröna (men kan ha bladfläckar) med långa, mjukhåriga skaft. Från denna grupp kommer en illustration med tre småarter, varav *H. melanolepis* med sina mörkt glandelhåriga holkar kanske är den mest spridda skogsfibblan i Sverige.

H. stenolepis, Visby, K. Joh.

H. acidatum, Källunge, O. Olsson

H. caesiiflorum, Fårösund, K. Joh.

H. trianquetorum,
Lärice, K. Joh.

Skogsfibblor
 grupp Sylvaticiformia
 (Subvulgata)

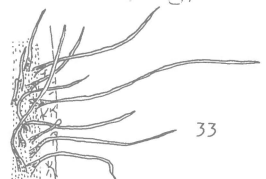

H. melanolapis, Västernorrland, O. Olsson

H. panacolum, Visby, K. Joh

H. sagittatum, Visby, O. Olsson

holkfjäll 25x

Sammanfattningsvis kan man säga om skogsfibblorna att de är mera krävande i sitt biotopval än hagfibblorna. De är uppgivna från Gotland ner till en linje Sproge - När i söder, där de helt tycks upphöra, troligen stoppade av ogynnsam jordmån (stora områden med sand eller illa dränerad vittringsjord). K Johansson skriver att fårbetet på Sudret kan ha spelat en roll och jämför med granens utbredning på ön. Under 1900-talet har i varje fall granens utbredning vidgats söderut och det kommer att bli intressant att få veta skogsfibblornas nuvarande utbredning.

Hagfibblor. En grupp ("*Caesia*") kännetecknas av få stjälkblad, vanligen 2-3, men på Gotland ofta bara 1. Bladfärgen är blågrönaktig. Holkarna är ganska stora.

Gruppen är utbredd över hela ön, allmän ner till Eksta - Rone - Eke i söder men med enstaka lokaler uppgivna ända ner ifrån Sundre.

Det finns ett stort antal småarter med utbredningen inskränkt till Gotland; bland de illustrerade: *H. variabile* och *H. opacum*. Av dessa förekommer nästan alla mellan kusten och litorinagränsen. K Johansson föreslår att dessa småarter uppstått vid litorinatid och sedan endast lyckats kolonisera ny strandmark. Där har de däremot sedan kunnat hålla sig kvar, även sedan landet höjts fram till i dag. Strandvallarna på norra Gotland framhålls särskilt som goda lokaler för dessa småarter.

Vi bjuder på två sidor illustrationer, eftersom gruppen kan vara svår att skilja från skogsfibblorna (av undergruppen "*Subcaesia*"). Man kan dock observera att bladbasen på de illustrerade exemplaren är tydligt nedlöpande, stjälkbladet kraftigare och längre ner på stjälken.

Hieracium opacum är lätt att känna igen genom sin starka och vackra bladfläckighet. Man finner ofta verkliga praktexemplar med rika bladrossetter, exempelvis längs vägen Lärbro - Rute. Exklusivt gotländsk. Bortsett från fläckigheten mycket lik *Hieracium porrigens*, som är spridd i östra Sverige.

Hieracium caesium och *Hieracium galbanum* är nog de vanligaste fibblorna inom denna grupp på Gotland och har också en vid utbredning på fastlandet.

Den andra gruppen hagfibblor ("*Vulgata genuina*") har fler stjälkblad, vanligen 3-5, mera gröna och smalare och hårigare än hos gruppen *Caesia*. Holken är också oftast mindre. Till sitt allmänna uppträdande är denna grupp lätt att skilja från skogsfibblorna, men i gengäld blir den ibland ganska lik styvfibblorna (se nedan). Två arter får representera denna grupp:

Hieracium vulgatum, allmän över hela ön och även den mest spridda hagfibblan på fastlandet.

Hieracium vulgatiforme, också den allmän över hela ön. Denna småart kan lätt förväxlas med de betydligt ovanligare styvfibblorna, om bladrossetten hunnit vissna ner när man finner den. Titta noga! (Jämför illustrationen).

H. caesium, Vallstena, O. Olsson

H. galbanum, O. Olsson

H. variable, Flaringe, O. Olsson

Hagfibblor - grupp *Vulgatiformia* (*Caesia*)

Hagfibblor
 grupp *Vulgatiformia*
 (*Caesia*)

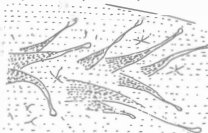
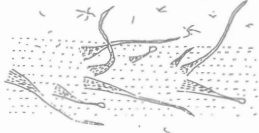

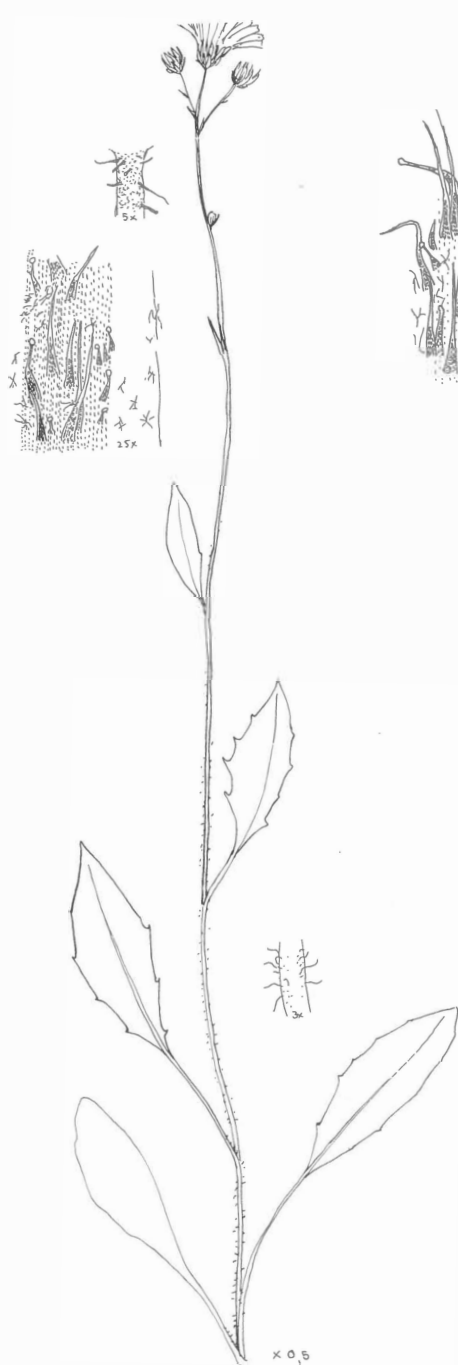
H. caesia murorum, Färösund, K. Jon

H. opacum, Slite, K. Jon

H. porrigens, Lajsta, O.A. Westbø

halkfjäll
 36 25x

H. vulgatum, Norrlanda, O. A. Westö

H. vulgatiforme, Tärösvik, K. Joh.

Klippfibblor, artgrupp *Oreadea*

Gruppen kännetecknas främst för allt av de s k "mikroglandlerna" på holkfjällen, av grågrön-blågrön bladfärg och av gula märken. Växtplats oftast klippor, gärna vid havs- eller insjöstränder. I sitt allmänna utseende kan klippfibblorna likna skogsfibblor, hagfibblor eller styvfibblor.

I K Johanssons flora finns ingen uppgift från Gotland om klippfibblor, men i Hulthéns atlas finns två prickar, på Fårö resp Sandön. I brist på närmare uppgifter ges en illustration av:

Hieracium saxifragum (exemplaret från Östergötland) av hagfibletyp med sina smala rosettblad. Lägg märke till att holkfjällen har enkla hår, glandelhår, mikroglandler och stjärnhår.

Styvfibblor, artgrupp *Tridentata* (= *Rigida*)

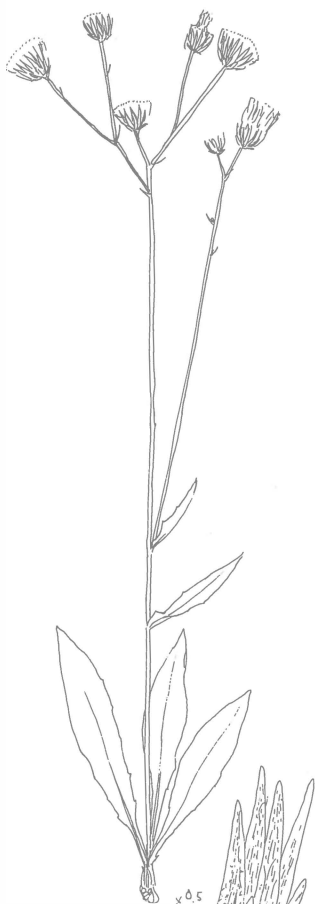
På Gotland 3-7 dm hög, utan bladrosett, stjälkblad vanligen 5-15, med några (4-6) tänder och lång, helbräddad spets. Å ena sidan kan gruppen vara svår att skilja från hagfibblor med många stjälkblad, dvs sådana som tillhör undergruppen "*Vulgata genuina*". (se illustrationen av *Hieracium vulgatiforme*). Man får alltså titta noga efter spår av bladrosett för att se om det inte är en hagfibbla. Å andra sidan kan man också missta sig gentemot flockfibbla, *Hieracium umbellatum*. Flockfibblan har fler, smalare blad med nervikta kanter, och holkfjällen saknar hår (så när som på stjärnhår) och har ofta utböjda spetsar. (Det finns någon form av styvfibbla med hårlös holk, men den är aldrig uppgiven från Gotland, så för oss är hårligheten på holken en god karaktär).

På Gotland är styvfibblorna främst beskrivna från Fårö, och de "småarterna" är lätta att skilja från flockfibbla genom holkfjällens kraftiga behåring. Se illustration. Bortsett från Fårö finns ett par uppgifter från Bunge och Fleringe, och även dessa former har en tydlig, om än inte lika kraftig behåring av holken med enkla hår.

Växtplatserna som jag själv stött på har varit öppen gräsmark (trädgård) och vägrenar från Fårös sandområde i nordost.

Flockfibbla, *Hieracium umbellatum*

Denna fibbla har sexuell fröbildning och är mycket varierande men utgör en väl avgränsad art. På olika växtplatser finns olika "ekotyper", och de illustrerade exemplaren kommer från sandstränder, ett änge och en åker eller åkerren. Höjden kan vara upp till 1 m. Stjälken är oftast kal, men man kan se exemplar som är håriga ner till. Holkfjällen uppges ofta som (nästan alltid) kala, men man kan finna (som på illustrationen) glesa stjärnhår, men inga andra typer av hår. Korgställning flocklik, åtminstone upptill, men i extremfall kan den reduceras till en enda blomkorg. Flockfibblan är allmän över hela ön. Jag har noterat den från barrskog, bryn, ängen, renar, sandiga åkrar och sanddyner. Viss förväxlingsrisk med de ovanliga styvfibblorna (se dessa för särskiljande kännetecken).

H. saxifraga
(Östergötland)

Klippfibbla - grupp *Oreadea*

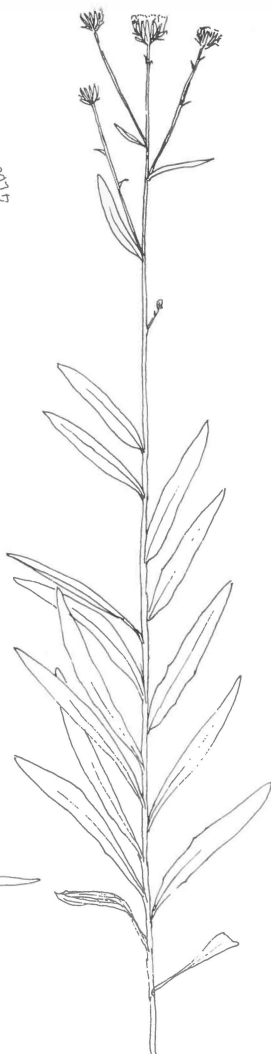

H. atroclivum Ferö

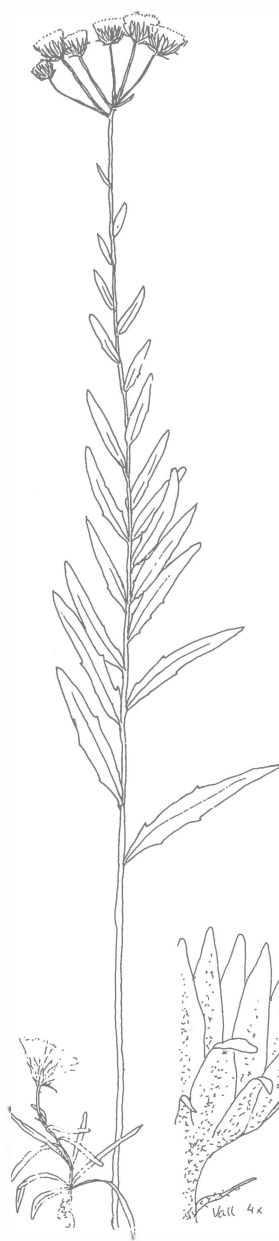
Styvfibbla - grupp *Tridentata*

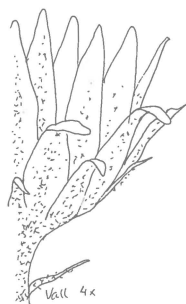
Färö
Sudeisand

Vall
Hirckels

Rønne
Sjæstre

Hørslev
Ligkær

Hieracium umbellatum × 0.4

Flockfibbla - *Hieracium umbellatum*

Litteratur

- Dahlstedt H. Sydöstra Sveriges Hieraciumflora I-III, 1890, 1893, 1894.
- Dahlstedt H. Avsnittet *Hieracium* i Neuman: Sveriges Flora. Lund 1901.
- Dahlstedt H. Avsnittet *Hieracium* i Lindman: Svensk Fanerogamflora. Stockholm 1918 o. ff.
- Almqvist E. Avsnittet *Hieracium* Weimarck: Skånes Flora. Malmö 1963.
- Krok Th. & Almquist S. 1984. Svensk Flora. (Bearbetning av Lena Jonsell och Bengt Jonsell). 26 uppl. Uppsala
- Johansson K. Hufvuddragen af Gotlands växttopografi och växtgeografi. 1897 Kungl Sv Vetenskaps Akademiens Handlingar. Bandet 29. No 1. Stockholm.
- Johansson K. 1923 Växtgeografiska spörsmål rörande den svenska Hieraciumfloran. SBT band 17, s 175-214.
- Johansson K. 1926 Växtgeografiska spörsmål rörande den svenska Hieraciumfloran. SBT band 20, s 305-343.

Bo Göran Johansson

Levide, Vall

621 93 Visby

FLORA I FÖRVANDLING

På Naturmuséet i Visby kan man i sommar se en intressant utställning - "Flora i förvandling". Den handlar om varför växter som för 100 år sedan var vanliga i den svenska floran, nu på relativt kort tid är på väg att försvinna. Preparerade växter från skogen, heden, hagen, åkern, kårret och strandängen visas och de förändringar av kulturlandskapet som orsakar dessa växters tillbakagång beskrivs.

Det är främst förändringar inom jordbruket (igenväxning, konstgödning av hagar och ängar), dikningar, vattenregleringar och förändringar inom skogsbruket som hotar växterna. Sedan 1850 har ca 25 arter försvunnit ur vår svenska flora. Idag är ytterligare drygt 150 arter hotade till sin existens om inte hoten undanröjs.

"Flora i förvandling" är en vandringsutställning från Riksutställningar och är producerad i samarbete med Världsnaturfonden och Naturhistoriska riksmuseet.

Utställningen är kompletterad med en egen, lokalt anknuten del som tar upp Tingstäde träsk som ett aktuellt exempel på gotländsk natur, hotad av människans ingrepp. På grund av Visbys vattenbehov hotas nämligen dess säregna flora, med bl a 25 olika orkidéer, att dränkas genom dämning av sjön med en meter över dess ursprungliga nivå.

I anslutning till utställningen kommer två föredrag att hållas på Naturmuséet. Den 11 juni kl 19 berättar Rolf Jacobson om Gotlands och Ölands växtvärld och den 10 juli kl 19 talar Dan Carlsson om kulturlandskapets utveckling.

"Flora i förvandling" invigs den 1 juli och visas t o m den 30 september.

Välkomna!

Sara

GUSTAF LARSSON DÖD

Hedersmedlemmen i GBF, nestorn bland Gotlands amatörbotanister, Gustaf Larsson, har slutat sin långa och gagnarika gärning mitt i den ljuvaste försommargrönskans tid, då naturen – den natur som han så innerligt älskade och besjöng – klär sig i sin allra vackraste skrud.

Gustaf Larsson, som blev 92 år, var för oss sena tiders botanister en föregångsman. Hans sätt att nalkas naturen har mycket att lära oss. Där fanns kunnighet, respekt och kärlek. Där fanns också en ekologisk grundsyn förvärvat under ett långt, rikt liv i intim kontakt med allt levande i naturen. I Gustaf Larssons värld fanns lika naturligt orkidéernas överdåd i Gotlandsänget, de gamles kryddgårdar, säd och ogräs i bondens åker och de kargaste utmarkernas oansenligaste lilla narv. Allt var lika viktigt och lika betydelsefullt. Nu är han borta, men dikterna lever. Vi är lyckligt lottade och vi kan vara stolta över att vårt Gotland, vår bygd och natur i alla dess skiftningar, haft en så genial uttolkare som Gustaf Larsson. Vi gotländska botanister kommer alltid att minnas Gustaf Larsson för vad han betytt för oss och för den gotländska naturen.

TR

Luktvioler, sidenblå
- adlade av jorden
som jag danats av -
dofta mig till jord igen.
Jag vill åldras med våren,
känna vårens strömmar gå
genom mina krympta ådror.
- Luktvioler, sidenblå
dofta mig till jord igen.

PROGRAM

- Sö 14 jul Vi tittar på växter i Lummelunda. Samling vid Lummelundsbruk kl 10.00. Ledare: Gun Ingmansson.
- Sö 28 jul Växtvandring på Närsholm. Samling vid fyren kl 10.00. Ledare: Bengt Sturevik.
- Sö 18 aug Vi vandrar i området runt Kungsladugården söder om Visby. Samling vid Oscarsstenen kl 10.00. Ledare: Bengt Larsson.
- Sö 8 sep De gamla hamnarna på nordöstra Gotland kan erbjuda många intressanta växter. Samling vid Strandridaregården i Kyllej kl 10.00. Ledare: Ingrid Engquist.
- Lö 26 okt Mossexkursion i anslutning till mossutställning på Gotlands Naturmuseum. Samling på Domus P-plats kl 10.00 för vidare resa till okända marker.
- Sö 27 okt Kom och titta på de gotländska mossorna! Förevisning av mossutställningen på Gotlands Naturmuseum kl 19.00.
- On 27 nov Medlemmarnas bildkväll. Ta med dina diabilder och kom till Gotlands Naturmuseum kl 19.00.
- To 12 dec Torgny Rosvall berättar om botanister på Gotland i gamla tider. Gotlands Naturmuseum kl 19.00.

INNEHÅLL

- 3 Bengt Sturevik: Linné i Rute
- 7 Bengt Larsson: Soptippen i Visby ur botanisk synpunkt
- 11 Gösta Fähræus & Stig Högström: Nyheter i Gotlands flora 1984
- 21 Gun Ingmansson: Moss-exkursion till Torsburgen
- 23 Bo Göran Johansson: Släktet Hieracium, fibblor, på Gotland
- 42 Flora i förvandling
- 43 Gustaf Larsson död
- 44 Program